

МОНЕТАРНИ НОМИНАЛИЗАМ И ДОКТРИНА ВАЛОРИЗМА

Закон о облигационим односима, идући за „Скицом за законик о облигацијама и уговорима“ проф М. Константиновића (чл. 316 и сл.) посветио је посебну пажњу „новчаним обавезама“ (чл. 394 и сл.) као специфичним обавезама облигационог права за које важе нека посебна правила која се не примењују на друге обавезе. Уношење у Закон тих посебних правила захтевао је све већи значај новчаних обавеза у правном промету и, у вези с тим, све наглашенија потреба да се одређени односи који произлазе из тих односа правно регулишу. Велики је број проблема који се, у вези са новчаним обавезама постављају и који заслужују да се о њима расправља. Из те масе проблема ми ћемо издвојити начело монетарног номинализма и уско повезану са њим доктрину валоризма, као проблеме најзначајније и са гледишта правног и са становишта економско-друштвеног.

1. Шта је монетарни номинализам, у чему се он састоји, како је он настао?

Монетарни номинализам, или како се још назива, „правило номиналне вредности новца“ се састоји и изражава у једнакој *платежној моћи* новчане јединице у времену, без обзира на промене њене „унутрашње“ вредности (ако је у питању метални ковани, новац), њене „паритетне“ вредности (ако је у питању папирни новац чија је „вредност“ одређена у односу на злато или неку страну валуту) или њене функционачне вредности тј. куповне снаге (ако је у питању папирни новац који је депресирао одн. апресирао). Из овога следи да ће се дужник, када се ради о новчаној обавези — обавези чији је предмет свота новца — ослободити обавезе, кад исплати онај број новчаних јединица на који обавеза гласи, без обзира да ли се у времену између настанка обавезе и њеног испуњења (плаћања) њихова вредност (у горе изложеним варијантама) променила или остала иста. То, исто тако, значи да поверилац, у случају да вредност новчане јединице у којој је његово потраживање изражено, опадне, неће имати право да тражи већу своту новца од оне на коју је имао право у време настанка његовог потраживања.

Монетарни номинализам је као правно правило могао настати и настао је у условима одвајања спољашње (номиналне, званичне, службене, тарифициране) „вредности“ новца од његове стварне, „унутрашње“ вредности. То одвајање је, у епохи металног новца се реализовало нај-

већма акцијом владалаца на тај начин што су, било „погоршавали” тј. обезвређивали новац (смањивали његову златну односно сребрну садржину) уз задржавање исте спољне тј. номинале „вредности” или повећавали спољну (номиналну) вредност уз задржавање исте унутрашње (тежинско-металне) вредности.⁽¹⁾

У таквој нестабилној монетарној ситуацији се морало поставити питање шта је предмет новчане обавезе: унутрашња вредност тј. метална садржина своте новца која се дугује или број новчаних јединица, тј. спољна, од владалаца (државе) означена, номинална „вредност” новца? Од одговора на ово питање зависило је шта је дужник новчане обавезе у време њене обавезе имао да врати: тежину племенитог метала коју је новац садржавао у време закључења уговора (*tempore contractus*) или дуговану суму (своту, збир) новчаних јединица, без обавеза на њихову унутрашњу (металну) вредност у време испуњења (*tempore solutionis*). Ово питање се поставило одавно (у Средњем веку) и из полемике која је уследила развила су се два супротна становишта: *металистичко* по којем је предмет новчане обавезе метална садржина новца у којем је обавеза изражена, те је дужник имао да плати исту тежину (и финоћу) племенитог метала коју је примио у време настанка обавезе и *номиналистичко*, по којем је дужник морао да врати новчану своту (збир новчаних јединица) која је уговорена, без обзира на свентуалне промене у металној садржини тј. унутрашњој вредности новца која је у међувремену настала.

Металистичко схватање је произишло из римске концепције *mutu-um*-е, према којој је дужник био у обавези да врати исту количину и каквоћу позајмљених ствари, било да је предмет зајам жита, вина, новчани комади или нека друга генеричка ствар. Ова концепција одражава неразвијеност робно-новчаних односа, док се новчана обавеза није још издвојила као нешто квалитативно различито, као обавеза са посебним карактеристикама.⁽²⁾

Металистичка доктрина је преовладала у Средњем веку, у време монетарног хаоса, претапања и „бежања” појединих врста новца, монетарних злоупотреба највећих размера.⁽³⁾ У таквим околностима, средње-вековни правници (романисти, а потом канонисти) заступали су гледиште, као меру одбране, да уговорне стране имају у виду приликом закључења уговора унутрашњу вредност монете, те ће дужник бити у обавези да врати вредност кованог новца коју је у време закључења уговора примио.⁽⁴⁾

Стварањем великих централизованих монархија у Европи, које су ковање новца узеле потпуно у своје руке и учиниле га монополом и прерогативом централне власти, што је било условљено и развојем робно-новчаног промета и националних тржишта, били су остварени материјални услови за појаву нових правних схватања у области новчаних

(1) Mestre-James: *La clause-or en droit français*, Paris, 1926, стр. 4.

(2) v. Hubrecht: *Stabilisation et valorisation des créances*, Paris, 1928, стр. 26.

(3) Sulkowski, *Rec. des Cours*, 1929, T. 29, стр. 68.

(4) Nussbaum, *Money in the Law, Nat. and Int.* 1950, с. 176.

обавеза. Протагонисти тих схватања су били француски правници Dumoulin (Molinaeus) и Pothier.

Dumoulin је у свом делу *Tractatus contractum et usurarum* (1546) изложио теорију да је владалац по свом сувереном праву овлашћен да одреди тежину и састав новца и његову спољну, номиналну вредност коју је он назвао „наметнута вредност“ (*valor impositus*). Та вредност је, према овом аутору, обавезна и једино меродавна за грађане, те не може бити предмет погађања између приватних лица, која су дужна да примају новац у промету по тој спољној, наметнутој вредности. Грађани, дакле, ће оносити ризик, ако одлуком владоца та спољна вредност новца буде промењена.⁽⁵⁾ Из овога је Думолин закључио да предмет новчане обавезе није директно материјални новац тј. новчани комади са одређеном количином (тежином) племенитог метала, него је њен предмет онај број новчаних комада (златника) који одговара делу законске јединице мере (имагинарној јединици), тој јединици или њеном умношкљ, који је одређен у време закључења уговора. Због тога је за обим новчане обавезе ирелевантно да ли се у периоду између настанка обавезе и плаћања променио однос између „имагинарне монете“ (јединице мере) и стварне монете која је у оптицају: у погледу броја — збира новчаних јединица, обавеза дужника остаје иста.⁽⁶⁾

Идеје Pothier-а о предмету и садржају новчане обавезе, које, може се рећи, представљају „магну карту“ номиналистичке теорије регалистичног смера, се у суштини не разликују од изложених Думонлинових схватања. Оне означавају у француској теорији завршетак еволуције према номинализму. Принцип је, каже Потхиер, да се, када је реч о новцу као предмету обавезе, „не гледа на материјал од којег је направљен и на новчане комаде, него само на вредност коју је владалац за њих везао. Из овог принципа следи да материју зајма као и других уговора не сачињавају новчани комади него вредност која је на њима означена...“.⁽⁷⁾ Према томе, закључује Потхиер, зајмопримцу се не може наметнути обавеза да врати нешто друго и више, те би сваки супротан уговор „морао бити одбачен као противан јавном праву и улози коју је владалац наменио новцу“.⁽⁸⁾ Идеје Потхиера имале су велики утицај на творце *Code civil* и потоњу француску доктрину у овој материји, али његова екстремна гледишта о номинализму као норми јавног права, иако су понекад и понегде заступана, нису се могла одржати.

Све интензивнији развој робно-новчаних односа и све већи обим пословних и новчаних операција захтевали су прихватање монетарног номинализма као правног правила и његово уношење у позитивне правне системе. Почев од 17 века, начело монетарног номинализма је крчило себи пут у позитивне правне системе и током 19. и 20. века се афирмисало као општи, на универзалној основи прихваћени правни принцип.

(5) Према Nussbaum-у, цит. дело, стр. 267.

(6) Ascarelli: *Obligations pecuniarie*, 1959, стр. 107.

(7) *Traité du prêt de Consommation* Oeuvres ed. Bugnet, 1847, T. V, стр. 55.

(8) Исто.

Савремени правни системи како капиталистичких тако и социјалистичких земаља садрже тај принцип, било у форми законског правила, било кроз судску праксу, изричито или имплиците.⁽⁹⁾

У југословенском правном систему важи такође начело монетарног номинализма по којем се обавезе које имају за предмет своту новца, испуњавају у номиналном износу, без обзира на промене у вредности новца настале у времену између настанка обавезе и доспелости односно плаћања. Све до доношења Закона о облигационим односима, правило о номиналној вредности новца није било формално и изричито формулисано, али се оно није доводило у сумњу, а изражавало се кроз забрану златних и валутних клаузула, о чему ће каочије бити речи. У Закону о облигационим односима, оно је формулисано у члану 394 на следећи начин: „Кад обавеза има за предмет своту новца, дужник је дужан исплатити онај број новчаних јединица на који обавеза гласи, изузев кад закон одређује што друго”. Овом одредбом се на изричит начин формулише оно што се до сада подразумевало тј. било имплиците садржано у нашем новчаном систему. Усвојена формулација је, у нешто измењеном облику, преузета из „Скице” проф. Константиновића.⁽¹⁰⁾

2. Номинализам као правна норма, је преовладао у ери монетарне стабилизације која је, путем увођења златног важења, извршена у земаљама у којима се афирмисао капиталистички начин производње. У таквим околностима је металистичко схватање, као мера одбране од злоупотреба са новцем, постало непотребно, јер је назив (помен) одговарао садржини, тако да је било практично ирелевантно да ли ће се сматрати да је предмет новчане обавезе одређена количина племенитог метала или одређена свота новца. Сигурност и брзина трансакција су захтевали номинализам као поуздан, изванредан и практичан инструмент. Међутим, металистичко схватање је постало беспредметно кад се новац, са гледишта права, одвојио од метала, када се по закону није могао конвертовати у злато, када је новчаница добила принудни течај. Тада више није било правно могуће позивати се на металистичко схватање, а његова примена је практично била неизводљива због повлачења злата из оптицаја.

То је имало теоријски значај, све док у економици капиталистичких земаља нису настали, као последица I светског рата и Светске економске кризе, тешки поремећаји који су се изражавали у инфлацији која је била праћена катастрофалним падом вредности новца. Тада су се испојиле све негативне стране номинализма и неприхватљиве последице до којих је његова примена у пракси доводила. Уместо металитета, које је својевремено, као што смо видели, могао притећи у помоћ и довести до васпостављања уговорне равнотеже, а који је сада постао беспредметан, појавило се валористичко схватање новчане обавезе, пра-

⁽⁹⁾ Испоран упоредно-правни преглед је садржан у нашој књизи: *Новац и новчане обавезе у унутрашњем и међународном промету*, Београд, 1973, стр. 51 и сл.

⁽¹⁰⁾ чл. 316 став 1 Скице.

вна теорија валоризма. Њени заговарачи су били: немачки правници Eckstein⁽¹¹⁾ и Goldsmidt⁽¹²⁾ и француски правник Hubrecht.⁽¹³⁾

Валористичка доктрина настоји да се надовеже на учење Savigny-а о новчаним тражбинама, по којем се садржина тих тражбина састоји у „општој имовинској моћи“ („*algemeine Vermögensmacht*“), која произлази из својства њиховог предмета — новца.⁽¹⁴⁾ Полазећи од ове идеје, пристаице валористичког учења заступају гледиште да је основно у новцу, па, према томе и у обавези чији је предмет новац, функционална вредност новца тј. његова куповна моћ и да су уговорне стране имале у виду ту страну новца, да је њихова воља првенствено у том правцу усмерена. Они примећују да теорија номинализма води рачуна само о спољној страни ствари, а игнорише саму ствар и њена битна својства; та теорија је на свом месту у време новчане стабилности, пошто се тада битна својства новца не мењају; она је, међутим, у очигледној опреци са намером страна, ако се вредност новца знатно изменила у времену између закључења уговора и плаћања. Због тога, ако је дошло до знатније промене куповне моћи новца, обавезу треба извршити, не на бази његове номиналне вредности, него на бази куповне моћи новца као његовог битног својства, а то значи да у овом случају треба извршити валоризацију тражбине, јер то одговара и суштини новца и вољи уговорних страна.⁽¹⁵⁾ Ова воља, каже Hubrecht, не односи се само на „согрова“, на саму материју од које је новац направљен, јер оно што су уговорне стране хтеле примити и пренети нису одређени новчани комади „тај и такав метал или различито обојени папири“, него одређена количина куповне моћи. Због тога суд мора, наставља овај писац — ако не постоји императивни пропис који супротно одређује — обезбедити да се при испуњењу обавезе поштује воља уговорача, а то ће се остварити само онда, ако се за основицу одређивања суме новца која се има исплатити узме куповна моћ коју је новац имао у тренутку закључења уговора. Не може се заснивати одлука на идентичности помен-а, није битна идентичност етикете, него сама ствар и њена својства. Депресијацијом новца се мења суштина обавезе; она се тиче битног елемента уговора и због тога је неопходно — и ту је поента ове доктрине — извршити валоризацију обезвређене тражбине.⁽¹⁶⁾

Валористичка доктрина изгледа привлачна због тога што би обезбеђивала еквивалентност престацја, што би одговарало принципу правичности; њеном применом би се добила у времену плаћања она „куповна моћ“ коју је, у време закључења уговора односно настанка обавезе представљала дата или обдана сума новца. Међутим, валористичка доктрина, као правно правило које би важило наместо номинализма, није ни у једном правном систему била до сада прихваћена. Ако би се узело да је предмет новчане обавезе одређена „куповна моћ“, а не сума нов-

(11) Geldschuld und Geldwert, Berlin, 1932.

(12) Die Aufwertungskrise, Berlin, 1926.

(13) Цит. дело.

(14) Savigny, Obligationenrecht, стр. 15.

(15) Eckstein, цит. дело, стр. 27 — 48; Hubrecht, цит. дело, стр. 15.

(16) Idem, стр. 231 — 243.

чанних јединица на коју обавеза гласи, новчана обавеза, уместо одређене и фиксне, као што то захтева модерни промет, постала би неодређена, вариабилна, предмет сталних погађања и спорова. То би представљало кочницу за брзи оптицај новца који карактерише модерну економику, ометало би нормално вршење функције новца као прометног средства.⁽¹⁷⁾

3. Значи ли то да монетарни номинализам као правно правило безусловно важи и да право може потпуно игнорисати промене које настају у вредности новца у времену између настанка обавезе и доспелости (одн. плаћања)?

У ери монетарне стабилности када колебања у вредности новца није било, те према томе ни раскорака између његове „унутрашње” и „спољне” вредности или је он био незнатан, на ово питање се могло позитивно одговорити. Међутим, када је период монетарне стабилности уступио место монетарним кризама, праћеним инфлацијом, депресијацијама и девалвацијама, убрзо се показало да право те промене може игнорисати само до извесног степена, да монетарни номинализам не може бити третиран као догма, од које се не може одступити, да је нужно пронаћи правне инструменте којима би могле бити уклоњене штетне и, са гледишта правичности и морала, неприхватљиве последице номинализма.

У вези с тим се најпре поставило питање да ли се саме уговорне стране могу заштити, на тај начин што би унеле у уговор одредбе којима треба да се неутралише деловање монетарног номинализма и тако одржи куповна моћ првобитно садржана у суми новчаних јединица која је предмет новчане обавезе. Ако се на ово питање одговори негативно то би значило да је монетарни номинализам *когентна правна норма, а у случају позитивног одговора, сматрао би се диспозитивном правном нормом*. У првом случају, одредбе у уговору које иду за тим да се одстране негативне последице монетарног номинализма биле би ништаве и као такве без правног дејства; у другој хипотези, такве одредбе би биле пуноважне и насупрот *законском номинализму* стајао би *уговорни валоризам*, као правни инструмент помоћу кога би било могуће одржати првобитну вредност обавезе.

Присталице номинализма су првобитно сматрале да је прописана (номинална) вредност новца једино правно релевантна, као акт владаочеве суверене воље коју појединци у својим пословним трансакцијама нису могли доводити у питање. Према овој концепцији, дакле, спољна, наметнута вредност (*valor impositus*) је акт вршења суверене власти, те је припадала сфери јавног права. Ако би појединци учели у уговор одредбу којом би се заштитили од промена у тој спољној вредности новца, таква одредба, била би без правног дејства, јер би она означавала мешање у суверено право владоца.

Заговорници номинализма као диспозитивне норме су, пак, истicali да одређивањем спољне (номиналне) вредности новца (било кованог или папирног), држава (владалац) није, самим тим, прописала, да

⁽¹⁷⁾ в. Mosco, *Gli effetti della valutazione monetaria*, Milano, 1948, стр. 52.

појединци не могу уговором предвидети да ће се њихова обавеза повећати сразмерно губитку вредности новца у коме је обавеза изражена. Према томе, према овој концепцији, номинализам је правило по којем се новчана обавеза гаси предајом повериоцу своте новца која је првобитно уговорена, уколико уговорне стране нису што друго предвиделе, уколико у уговор нису унеле одредбу да ће се новчана свота, која има да се плати, повећати одчносно смањити у зависности од пада односно пораста вредности новца у којем је обавеза изражена. У правној теорији капиталистичких земаља преовладало је гледиште да је номинализам правна норма диспозитивног карактера, која се, уколико закон шта друго не прописује, — примењују само онда када уговорне стране нису изабрале другу јединицу мере вредности за утврђивање обима обавезе: злато, неку страну валуту или робу. Доктрина валоризма је путем квалификације номинализма као диспозитивне правне норме и, као последица тога кроз уговарање тзв. заштитних монетарних клаузула, дошла до изражаја на уговорном плану. Видећемо, међутим, да тиме номинализам није уступило и да му је држава, из веома различитих узрока и мотива, притекла у помоћ путем прописивања забрана уговарања споменутих клаузула.

Доктрина валоризма није се пробијала и крчила себи пут само на уговорном плану. Држава, која притиче у помоћ номинализму путем забрана заштитних клаузула, у одређеним ситуацијама, ради заштите одређених категорија грађана, интервенише у циљу отклањања негативних последица номинализма. О овим случајевима примене доктрине валоризма на државно-законодавном плану треба такође нешто рећи.

Најзад, доктрина валоризма може доћи до изражаја и кроз судску праксу ако постоје одређени правни инструменти за успостављање уговорне равнотеже поремећене наступањем одређених околности после закључења уговора — околности у које, под одређеним условима, улазе и депресијације новца. Према томе, поред уговорног валоризма и валоризма на државно-законодавном плану, постоји и валоризам који се остварује кроз судску праксу, те се и на том аспекту примене доктрине валоризма треба такође задржати.

А. — Уговорни валоризам се правно изражава у облику тзв. заштитних монетарних клаузула — одредаба које уговорне стране уносе у уговор да би се заштитиле од наглих монетарних флукуација, пада или пораста куповне моћи новца. То су инструменти помоћу којих се на уговорном плану врше у правним системима одступања и корекције номинализма и, у већој или мањој мери, прихватају решења која се инспиришу доктрином валоризма (уговорне равнотеже).

Међутим, треба одмах истаћи да, иако постоје у савременом свету снажне тенденције за проширивањем домена валоризма, ни у једном новчаном и правном систему није остављена појединцима апсолутна слобода уговарања заштитних клаузула помоћу којих би се анулирале последице номинализма. Забране, у већем или мањем обиму, уговарања заштитних клаузула су произишле из схватања да се помоћу номина-

лизма штити стабилност националне валуте, ма колико да његова примена у пракси доводила до неправичних и неприхvatљивих последица. Иако је простор деловања номинализма сужен, и ако се он у правној теорији све чешће осуђује као „анахронистичка догма“,⁽¹⁸⁾ његово деловање није ни издалека елиминисано. У то се можемо уверити ако бацимо поглед на правне режиме златних и валутних клаузула у појединим земљама. Тако у неким земљама те клаузуле су забрањене у свим видовима како у унутрашњем тако и у међународном пословном промету (нпр. Канаде за новчане обавезе уопште); САД за новчане обавезе изражене у доларима САД); у неким земљама су забрањене у свим видовима у унутрашњем промету, а дозвољене су у међународним трансакцијама одређеног типа (нпр. Француска); коначно, у извесним земљама дозвољене су како у унутрашњем тако и у међународном промету роба и услуга (нпр. Швајцарска, Италија)⁽¹⁹⁾. Што се тиче клаузуле према вредности робе (посебно индексних клаузула), у неким земљама су и за њих уведена ограничења (Француска, Немачка, Турска, Грчка) док су у другим земљама (нпр. Енглеска, Канада, Италија, Швајцарска, и др.) дозвољене.⁽²⁰⁾

У нашем праву, правни режим монетарних клаузула није у целини уређен Законом о облигационим односима, већ је правни режим златних и валутних клаузула уређен највећим делом Законом о новчаном систему од 1976. (чл. 10) и Законом о девизном пословању и кредитним односима са иностранством од 1977. (чл. 77), а само једном својом одредбом која се односи на „валуту обавезе“ Законом о облигационим односима (чл. 395), док је правни режим индексних клаузула у целини регулисан Законом о облигационим односима (чл. 395).

И Шта је, у погледу златних и валутних клаузула предвиђено у горе наведеним законским прописима?

У члану 10. Закона о новчаном систему и чл. 77. Закона о девизном пословању и кредитним односима са иностранством су изречене две забране:

1. Забрана „плаћања и наплаћивања“ односно „закључивања послова који гласе на новац“ у Југославији између домаћих лица и између грађана и страних лица у „девизама или у злату“ и

2. забрана закључивања правних послова у којима се „динарска вредност обавезе израчунава“ на основу цене злата или курса динара у односу на стране валуте“.

Забране садржане у чл. 10. Закона о новчаном систему и чл. 77. Закона о девизном пословању се, као што се види, односе како на клаузуле ефективног плаћања у злату (златној монети) односно у страниј валути тако и на клаузуле плаћања према вредности злата (златне монете) односно вредности стране валуте.

⁽¹⁸⁾ Savatier: Dépréciation monétaire et vie juridique des contrats, Rec. Sirey, 1972, Chr. стр. 6 (№ 19 и 20).

⁽¹⁹⁾ Врета Круљ: цит. дело, стр. 51 и сл. где је дат исцрпан преглед усвојених решења.

⁽²⁰⁾ Исто, стр. 177.

Међутим, забране садржане у члану 10. Закона о новчаном систему (од 1976) и члану 77. Закона о девизном пословању (од 1977) нису по своме домаћају у свему идентичне. Забрана под 1) се, према оба закона односи на иста лица и на исте послове (закључене у Југославији), али се то не може рећи за забрану под 2. У Закону о новчаном систему се изричито каже да су новчане обавезе изражене у динарима са клаузулом плаћања према вредности злата или стране валуте ништаве ако су садржане у „уговору или другом правном послу“ закљученом између домаћих лица (организације удруженог рада, других домаћих правних лица и грађана) или између грађана и страних лица (члан 10. став 2. у вези са ставом 1. споменутог Закона). Према томе, забрана се не односи на послове које, у области спољнотрговинског пословања и кредита закључују наше организације удруженог рада са иностраним фирмама.

Међутим, забрана садржана у члану 77. Закона о девизном пословању и кредитним пословима са иностранством, има, општи карактер, јер се у том члану без оградe каже да је забрањено „...закључивање послова којима се обезбеђује да ће се динарска вредност уговорне обавезе израчунати на основу цене злата или курса динара у односу на стране валуте...“ Према томе, ова забрана се односи не само на послове „у земљи“ него и на послове из области спољне трговине које закључују наше организације удруженог рада са иностраним партнерима.⁽²¹⁾

Из горњег следи да у нашем праву за златне и валутне клаузуле важе следећа правила:

1. Ако се новчана обавеза по закону *мора* изразити у динарима — а то су обавезе настале из послова унутрашњег промета робе и услуга — клаузуле ефективног плаћања у злату или страним средствима плаћања или у динарима према вредности злата или страних средстава плаћања су ништаве, дакле без правног дејства (в. чл. 10. Закона о новчаном систему и чл. 77. Закона о девизном пословању).

Шта ће бити ако новчана обавеза која по закону *мора* бити изражена у динарима, гласи на плаћање у злату или некој другој валути? Одговор је садржан у чл. 395. Закона о облигационим односима: испуњење такве обавезе ће се моћи захтевати само у домаћем новцу „према курсу који је важио у тренутку настанка обавезе“ а то значи да ће се поступити тако као да је новчана обавеза од почетка уговорена и изражена у динарима.

Закон о облигационим односима је пошао од тога да је овде у питању прикривена клаузула плаћања у динарима према вредности злата или стране валуте (курса динара у односу на страну валуту). Пошто су овакве клаузуле, као што смо видели ништаве, меродаван је износ обавезе у динарима у тренутку наступања обавезе, и само

(21) Чл. 77 став 1 у целини гласи: „Забрањено је плаћање и наплаћивање у деви-
зама или злату између домаћих лица и између грађана и страних лица на територији СФРЈ
и закључивање послова којима се обезбеђује да ће се динарска вредност уговорне обавезе
израчунати на основу цене злата или курса динара у односу на стране валуте, ако овим
законом није другачије одређено“.

тај износ се може захтевати. Ако би се конвертовање извршило према цени злата одн. стране валуте у време доспелости одн. плаћања, то би значило да се клаузула плаћања у злату одн. страниј валути „уговорена противно посебном савезном закону“ (чл. 395 Закона о облигационим односима) сматра пуноважном и да се само врши законска конверзија страног новца у домаћи. ⁽²²⁾ Смисао одредбе чл. 395 је у томе да се осујете спекулације са домаћим новцем, и заштити домаћи новац као законско средство плаћања.

Какве ће правне последице наступити ако новчана обавеза која по закону мора бити изражена у динарима, садржи клаузулу да ће се њен обим утврдити према цени злата односно стране валуте која буде важила у време доспелости (или у време плаћања)? Пошто су овакве клаузуле ништаве (без правног дејства) сматраће се као да нису написане (уговорене), а динарска обавеза ће остати на снази, у свом првобитном (номиналном) износу.

2. Ако се новчана обавеза *не мора* изразити у домаћем новцу (динарима) и може по закону да гласи како на страну валуту тако и на домаћи новац (нпр. новчане обавезе између организације удруженог рада и иностраних фирми које произиђу из пословања у спољно-трговинском промету) златна односно валутна клаузула ће бити пуноважна ако је новчана обавеза изражена у страниј валути, а ништава ако гласи на динаре (чл. 77. став 1. Девизног закона од 1977. године).

Као што произилази из изложеног, треба сматрати да у нашем праву постоји, као и у многим другим правним системима (Француска, Немачка, СССР и др.) ⁽²³⁾ у односу на златне и валутне клаузуле дуалитет правних режима: у унутрашњој прометној сфери где се новчане обавезе морају изразити и плаћање извршити у домаћој валути (динарима СФРЈ), златне и валутне клаузуле, свих типова су забрањене и као такве ништаве (без правног дејства); у међународном промету добара и услуга (спољнотрговинским и кредитном пословању) где се новчане обавезе могу изразити било у страниј валути, било у динарима СФРЈ златне и валутне клаузуле су забрањене само у новчаним обавезама израженим у динарима.

II У Закону о новчаном систему и Закону о девизном пословању и кредитним односима са иностранством, индексне клаузуле се уопште не спомињу, те оне формално не потпадају под забрану уговарања златних и валутних клаузула о којима је реч у члану 10. Закона о новчаном систему односно у чл. 77. Закона о девизном пословању.

У Закону о облигационим односима, као што смо видели, нема изричите забране златних или валутних клаузула. Водило се очигледно рачуна о томе да је питање ништавости тих клаузула уређено Законом о новчаном систему односно Законом о девизном пословању. Међутим,

⁽²²⁾ Уп. Rozenberg: Новчане обавезе у „Обавезно право“, књига I, Загреб, 1973, стр. 270.

⁽²³⁾ в. Starck: Droit civil (Obligations) Paris, 1972, стр. 442; § 49 ст. 1. Außenwirtschaftsgesetz С. Р. Немачке од 1961. године — BGBl. I, стр. 481; Гершенченко: Денежно-обращение и кредит СССР, Москва, 1970, стр. 140 и сл.

Закон о облигационим односима садржи одредбу о индексним клаузулама, о којима се горе споменути закони не изјашњавају. У члану 396. Закона о облигационим односима изречена је у принципу забрана тих клаузула на тај начин што се прописује да је „ништава одредба уговора којом се износ новчане обавезе у домаћем новцу везује за промене цена добара, роба и услуга израженим индексом цена утврђених од стране овлашћене организације (индексна клаузула)... „Међутим, забрана уговорања ових клаузула није апсолутна и оне ће бити, каже се у споменутом члану Закона о облигацијама"... пуноважне, ако је изабрани индекс у непосредној вези са предметом посла тако да нема спекулативни значај или је таква одредба уговорена ради обезбеђења животног стандарда уговорне стране”.

У члану 396. Закона о облигационим односима усвојено је, дакле, становиште да индексне клаузуле, под одређеним условима могу бити корисне и оправдане, тек као такве пуноважне. То значи да је заузет став да се те клаузуле, ако су испуњени одређени услови, не могу одбацити као штетне. При томе се морало водити рачуна о неколико начела којима је или треба да буде прожето право једне социјалистичке земље, као што је начело еквивалентности узајамних давања, начело неексплоатације једне стране по другој, начело очувања животног стандарда и његовог подизања у складу са повећањем продуктивности рада. Ако је уношење индексне клаузуле детерминисано овим начелима и ако се њоме реализацијом то начело непосредно остварује, забрана клаузуле не би имала свој „*rezon detri*”. Под овим околностима индексна клаузула би била и са економског и са моралног гледишта оправдана; она тада не би имала монетарни спекулативни карактер, који лежи у основи забрана монетарних клаузула. Услови за пуноважност индексне клаузуле утврђени у члану 396. Закона о облигационим односима су такви да се очигледно нишло за тим да се клаузула постави на здраве економске основе. За њену пуноважност се захтева да је „изабрани индекс у непосредној економској вези са предметом посла, тако да нема спекулативни карактер” или да је уговорена „ради обезбеђења животног стандарда уговорне стране”. Када ће то бити је фактичко питање које ће бити оцењено у сваком конкретном случају, ако дође до спора. Тако нпр. ако је у питању кредит за стамбену изградњу његово враћање би могло бити везано за промене индекса цена стамбене изградње; ако се ради о уговору о издржавању или о индивидуалном уговору о раду, износ новчане обавезе би могао бити везан за индекс трошкова живота итд. Тешко је унапред рећи да ли ће и у којој мери овакве клаузуле бити уговаране и какви ће стандарди бити захтевани за њихову пуноважност. Закон о облигационим односима је одредбом члана 396. унео у наш систем једну новину која у условима новчане нестабилности може да одигра позитивну улогу, јер се њоме могу, у одређеним околностима и то на уговорном плану отклонити штетне и неправдене последице монетарног номинализма.

Б. — Доктрина валоризма се није изразила само на уговорном плану путем унашења у уговор тзв. заштитних клаузула, када су по

закону те клаузуле допуштене. Последице номинализма су некад, са друштвеног гледишта посматране, тако значајне и тешке да су, независно од акције заинтересованих лица у време закључења уговора морали бити пронађени инструменти помоћу којих би се деловање номиналистичког начела ставило у друштвено допуштене границе. Ти инструменти се састоје: у стављању одређених категорија новчаних обавеза ван домашаја номиналистичког начела (1); у законској ревалоризацији новчаних обавеза обезвређених падом вредности новца; (2) у судској интервенцији путем измене или раскида уговора у којима је, због монетарних поремећаја, битно нарушена уговорна равнотежа; (3);.

1. Постоје одређене категорије потраживања које захтевају елиминисање номинализма, јер би његова примена противречила утврђеним начелима по којима се регулишу дуговински односи у одређеним областима облигација или циљевима ради којих су потраживања установљена. Томе циљу је послужило стварање посебне категорије обавеза под називом „дугови вредности“ (*Wertschulden; dettes de valeur; debiti di valore*) који стоје ван домашаја номинализма, за разлику од дугова суме новца на које би се монетарни номинализам у принципу примењивао.

Појам „дуга вредности“ за који је карактеристично да се, као што му име каже, дугује одређена „вредност“, одређена „куповна моћ“, а не само или првенствено „новчана свота“ (одређени број новчаних јединица) је произишао из нужности економске, социјалне, моралне да извесна потраживања буду издвојена у посебну категорију и буду третирана друкчије, тј. на „привилегован начин“ који обезбеђује њиховим титуларима адекватну накнаду.⁽²⁴⁾ Ту је у првом реду реч о захтевима за накнаду штете и о потраживањима издржавања.

Питање које се пред право поставило било је следеће: да ли приликом утврђивања накнаде треба водити рачуна о променама вредности новца које су настале између тренутка настанка штете и њеног утврђивања или те промене треба игнорисати.

Иако изгледа само по себи разумљиво да право приликом утврђивања накнаде мора о тим променама водити рачуна, ипак је дуже времена то било спорно.

Француски судови су нпр. све до 1941. године процењивали штету из цивилних деликата према дану њеног настанка, а не према дану пресуде.⁽²⁵⁾ Тај став су француски судови напустили те је данас устаљена судска пракса да се при утврђивању накнаде штете мора водити рачуна о паду вредности новца која је наступила између штетног догађаја и утврђивања накнаде.⁽²⁶⁾ У истом смислу је оријентисана и судска пракса Аустрије и Италије.⁽²⁷⁾ Амерички судови узимају у обзир промене вре-

⁽²⁴⁾ Enneccerus-Lehmann: *Das Schuldrecht*, 1950, стр. 44 и Raynaud, P.: *Les dettes de valeur* у „*Melanges offerts à Jean Brette de la Grassaye*“, 1967, с. 610 и сл.

⁽²⁵⁾ Lévy: *Les prestations eu monnaie dévaluée*, у *Etudes de droit contemporain*, II, Paris, 1959, стр. 129.

⁽²⁶⁾ Planiol-Ripert: *Traité pratique*, T. VII, стр. 955.

⁽²⁷⁾ Nussbaum, цит. дело, с. 181; Messineo: *Manuale di diritto civile e commerciale*, T. III, 1959, с. 347 и сл.

дности новца само за утврђивање накнаде штете за телесне повреде.⁽²⁸⁾ У нашем Закону о облигационим односима је изричито предвиђено да се „висина накнаде штете одређује према ценама у време доношења судске одлуке...” (чл. 189 став 2).⁽²⁹⁾

Што се тиче потраживања, реч је о потраживању куповне снаге која треба да гарантује одређени животни стандард, те примена номинализма не може доћи у обзир. Због тога, ако је потраживање издржавања фиксирано у одређеној новчаној суми може се тражити од суда да повиси износ потраживања, уколико се од дана фиксирања износа куповна снага смањила или порасла. Такво право суду даје и члан 39. Основног закона о односима родитеља и деце где се каже да суд може да повиси, снизи или укине издржавање ако су се околности на основу којих је одлука донета доцније измениле. Сличну одредбу садржи и члан 69. Основног закона о браку у односу на обавезу издржавања коју растављени родитељи дугују деци. И у Закону о регулисању предатних обавеза од 27. октобра 1945. било је предвиђено да се износи на име издржавања добивени путем конверзије у нове динаре могу изменити споразумом између странака или судском одлуком на тражење једне од заинтересованих странака (чл. 4). Треба забележити и солуцију предвиђену у Скици проф. Константиновића у одељку о уговору о доживотној ренти у случају ревизије ренте због повећања трошкова живота. У чл. 965 се предвиђа да поверилац може захтевати одговарајуће повећање ренте „у случају повећања трошкова живота од двадесет одсто”. Предност оваквог решења је у извесности када се стиче право на повећање ренте, те би се могло применити и у другим случајевима потраживања издржавања.

2. Велики новчани поремећаји новчијег доба који су доводили до успостављања новог новчаног система стављали су на дневни ред проблем ревалоризације потраживања. Ичтервенцијом законодавца тај проблем се поставио: у САД за време и по завршетку рата за неизвесност (крајем 18. века и по завршетку грађанског (сецесионистичког) рата од (1860 — 1866)., Француској за време Велике француске револуције (повлачењем асигната и преласком на метално важење); у Немачкој, после Првог и Другог светског рата (Законом Савезничке војне управе бр. 63 од 1948. (конверзионни закон).

У Југославији је, по завршетку народно-ослободилачког рата, извршена такође, Законом о регулисању предатних обавеза од 27. октобра 1945, ревалоризација одређених категорија новчаних потраживања. Карактеристике ревалоризације према споменутом Закону су следеће: искључиво законска ревалоризација у тачно побројаним случајевима; ревалоризују се само потраживања настала пре рата, а не и она настала за време окупације, чиме се у факторе ревалоризације уноси морални чинилац; мали улози као и повратна примања из основа алиментација су фаворизована, чиме се у факторе ревалоризације уноси социјални

⁽²⁸⁾ Nussbaum, цит. дело, стр. 182.

⁽²⁹⁾ в. чл. 150 став 2. „Скице” проф. Константиновића.

моменат и накнадна судска ревалоризација је могућа само за алиментационе захтеве, што се само по себи разуме, а о чему је већ било горе речи.

3. Треба најзад забележити да су и судови — користећи се извесним општим правним инструментама за успостављање уговорне равнотеже када је она озбиљније нарушена — доносили одлуке о ревалоризацији потраживања тако да поред законске интервенције постоје и покушаји да се ревалоризација тражбина реализује на судском плану. Судска интервенција се наслањала на теорију „промењених околности” (*клаузулу rebus sic stantibus*) њеним најразличитијим видовима.

У Немачкој је, после I светског рата вршена судска ревалоризација на основу теорије „отпадања основа посла” позивом на § 242 BGB у којем је реч о начелу савесности (*Tren und Glauben*). Немачко искуство са судском ревалоризацијом није наишло на одобравање правника који су стали на становиште да ревалоризација потраживања може бити извршена од стране суда само на основу изричитог законског прописа.

У француском праву је теорија о утицају промењених околности позната под називом „теорија импревизије”. Она је творевина управног судства и примењује се на тзв. административне уговоре (уговоре о концесији јавних служби, предузимању јавних радова и др.). Према судској пракси управних судова, концесионари односно предузимачи могу захтевати „обештећење” ако испуњење обавезе због наступелих промена — скока цена и сл. постане за њих прекомерно отежано. Међутим, грађански судови нису прихватили ову теорију остајући при традиционалној концепцији — апсолутне обавезне снаге уговора, тако да је у ситуацијама поремећене равнотеже уговора услед пада вредности новца, морао интервенисати законодавац (Закон Faillot од 1918; Закон од 1949. о раскиду односно ревизији уговора закључених пре 9. септембра 1939. и др.).

У енглеском праву постоји општа теорија о немогућности испуњења и осујећењу (*frustration*), према којој се може тражити ослобођење од испуњења уговора, ако из самог уговора произлази да су га уговорне стране закључиле полазећи од тога „да ће једна посебна ствар или стање ствари и даље остати.”⁽³⁰⁾ Енглески судови су, додуже, после избијања Првог светског рата, одбили да прихвате раскид уговора због скока цена, али се не може, каже Mann, одбити могућност да би ова теорија била примењена у случају већег пада вредности новца које би довело до поремећаја равнотеже узајамних престација уговорних страна.⁽³¹⁾ Ово што је речено односи се и на право САД јер и тамо важи теорија да се обвезани може ослободити испуњења у случају непредвидљивих догађаја који чине испуњење „разумно немогућим”⁽³²⁾ мада до сада она није примењена у случајевима насталих тешкоћа у испуњењу обавезе због депресијација новца.

⁽³⁰⁾ Mann, *The Legal aspect of Money*, 1953, (II издање), стр. 98.

⁽³¹⁾ Исто, стр. 99.

⁽³²⁾ Nussbaum, цит. дело, стр. 191.

У италијанском грађанском законик у је теорија промењених околности прихваћена у форми општег правила (чл. 1467). Италијанско грађанско судство је протумачило члан 1467 тако да: монетарна депресијација улази у „ванредне или непредвидљиве догађаје” о којима је реч у члану 628. 1967. године⁽³³⁾

Да ли институт „раскидања или измене уговора због промењених околности” нашег права (чл. 133 Закона о облигационим односима) даје могућност суду да пад односно пораст вредности новца сматра као околност која сачињава претпоставку за раскид одн. измену уговора и на тај начин одступи од номинализма као општег правила које важи за новчане обавезе. Простор, а и сврха ове студије нам не дозвољава да о овоме питању расправљамо. Треба међутим, приметити да је у Општим узањсама за промет робом, које су садржавале овај Институт (узањса 55 — 59) било предвиђено да и „економске појаве, као што је изузетно нагли и велики пад или скок цена” се сматра изванредним догађајима због којих се може „тражити измена или раскид уговора” (узањса 55). Врховни привредни суд је у тумачењу ових одредаба стао на становиште да девалвација није таква околност на основу које се може захтевати раскид односно измена уговора јер је „истом као економском мером обухваћена цела привреда” (Сл. 843/72 од 19. децембра 1972). Међутим је исти суд у низу пресуда заузео гледиште да „пад цене робе за око 25%... представља изванредан догађај због кога се може тражити измена или раскид уговора” (Пресуда Сл. 2111/68 од 12. фебруара 1969) и да „скок цене... за 60%... не представља нормалан ризик у трговини... па ако је услед таквог скока цена за једну страну испуњење обавезе постало претерано отежано, она може тражити да се уговор о испоруци измени или раскине” (Пресуда Врховног привредног суда Сл. 1127/64 од 12. јануара 1965) итд.

Да ли ће наше судство у примени члана 133 — 136 Закона о облигационим односима, задржати исти став или ће доћи до његове промене уопште или у појединим конкретним случајевима, не може се унапред рећи. На то питање може нам одговор дати само будућа пракса.

Закључак

У теоретском делу између номинализма, и најпре метализма, а потом валоризма, однео је превагу номинализам. Међутим, та превага односно домашај номинализма није никада био неограничен и апсолутан. Понекад је могло изгледати — у периодима мирног економског развоја и монетарне стабилности да је номинализам правило које се само по себи разуме и да је свако одступање од тог правила непотребно, беспредметно. Али чим би дошло до смене периода мирног развитка, мање-више бурним и скоковитим, и пред уговорне стране и пред законодавца и судове, морало се поставити питање како отклонити штетне последице

⁽³³⁾ Cass. 14. јула 1956, Rep. Giuris, civ. 1957, № 628.

номинализма, и какве мере и инструменте — како превентивно, да до таквих последица не би дошло, тако и а *posteriori*, да би се отклонила већ наступела неравнотежа, неоправдано богаћење, очигледне неправде — треба предузети да би се све то што називамо номинализмом ставило у разумне граице и онемогућило наступање последица које се ни са економско-финансијског ни са правног гледишта не би дале бранити.

Периоди номинализма су се и у теорији и у пракси смењивали акцијама доктрине валоризма и из тог монетарног искуства произишла је, додуше не једнообразна, али ипак у много чему слична, једна уговорна пракса и једна акција на законодавном и судском плану, која у много чему превазилази номинализам, како је традиционално схваћен, као државни инструмент који је уз то, био често злоупотребљаван ради одређених материјално-класних циљева. Ова пракса и ове акције су постале нарочито актуелне од како се у капиталистичким земљама спроводи политика умерене инфлације која не нарушава животни стандард нити ремети кредитне и друге уговорне односе, ако се предузму мере које ће отклонити последице номинализма. С обзиром на овакво стање које стално захтева акцију било уговорних страна, било законодавца или суда, у теорији капиталистичких земаља чују се гласови да „номинализам који намеће новцу фикцију константне вредности „није ништа друго него лаж“⁽³⁴⁾ да је он данас „анахронистичка догма“⁽³⁵⁾ итд.

У овом чланку је изложено како је питање номинализма и валоризма и односа између те две концепције и праксе решено сада у нашем праву: на *уговорном плану*, прозор према доктрини валоризма је отворен на тај начин што се под одређеним условима дозвољава уговарање индекских клаузула; на *законодавном плану* валористичко схватање је видљиво у области „дугова вредности“ (алиментациона потраживања; тренутак процене накнаде штете); на *судском плану* валоризам се пробија кроз инструмент теорије о утицају промењених околности у случају изузетно значајног пада или скока цена.

Ипак, из оног што је у овом чланку изложено мора се закључити да је у нашем садашњем правном систему, номинализам правило уз које постоје одступања као изузеци. Питање се поставља да ли је то довољно у једном социјалистичком друштвеном систему са врло наглашеном тенденцијом остварења начела једнаке вредности узајамних давања у облигационим односима, друштвеном систему у којем се остварују начела неексплоатације и правичности. На ово питање се мора одговорити негативно, јер је сувише широко поље деловања начела номинализма. Због тога би било неопходно унети у наш систем правну норму у којој би се изразила комбинација доктрина номинализма и валоризма — комбинација којом би се отклонила уговорна неравнотежа и експлоатација једне уговорне стране по другој. Та норма би се примењивала у дугорочним новчаним обавезама (из уговора о зајму /кредиту/) у слу-

⁽³⁴⁾ Savatier, *цит. дело*, стр. 6.

⁽³⁵⁾ Catela: *Effets de la dépréciation monétaire... Journées de l'Association N. Capitain à Istanbul*, cent. 1971, стр. 17.

чају новчане депресијације у одређеном проценту у времену између настанка обавезе и враћања (исплате) дуга. Колики би био процент депресијације као услов примене норме и на који би начин валоризација новчане обавезе била извршена је ствар економско-монетарне политике, правне сигурности и правне технике.

Ова питања су код нас актуелна и захтевају решење. Одредбе Закона о облигационим односима које се односе на новчане обавезе изражавају на одређени начин ту актуелност. Питања о којима је реч су покренута у „Скици” проф. Михаила Константиновића (чл. 316 и ст.) која је и овој области облигација као и у многим другим утрла пут ка новим решењима.

др Врета Круљ

РЕЗЮМЕ

Монетный номинализм и доктрина оценки ценностей

В статье констатируется, что Закон об облигационных отношениях, идя за „Проектом“ проф. М. Константиновича, посвятил особое внимание „денежным обязательствам“ (статья 394 и др.) как специфическим обязательствам, к которым применяются некоторые особые правила.

Так как автор утверждал, что в ЗОО юридически санкционировано начало монетного номинализма, он подчеркивает, учитывая явления монетной неустойчивости и кризиса, что в кратчайшее время показалось, что право такие явления может игнорировать только до известной степени и, что необходимо найти правовые инструменты, отклоняющие вредные и с точки зрения справедливости неприемлемые последствия номинализма.

Доктрина оценки ценностей пробивает и расчищает себе путь в договорном плане (путем так называемых защитительных клаузул) в государственно-законодательном плане (сверстанием определенных категорий денежных обязательств вне досягаемости номиналистического начала; законной оценкой обесцененных денежных обязательств и т.д.) и в судебном плане (судебной интервенцией путем изменения или разрыва договора, в котором из-за тяжелого монетного расстройства существенно нарушено договорное равновесие).

Изложив, каково положение в этой области югославского права, и подчеркнув особо факт, что в югославском Законе об облигационных отношениях (статья 396) предусматривается, что индексная клаузула может быть полновесной при определенных условиях (если выбранный индекс в непосредственной экономической связи с предметом работы или индексная клаузула договорена ради обеспечения жизненного уровня договорной стороны), автор приходит к следующему заключению: в современной югославской правовой системе монетный номинализм является правилом, на ряду с которым имеются отступления в качестве исключений. Ставится вопрос, является ли это достаточным в одной социалистической общественной системе с очень подчеркнутой тенденцией к осуществлению начала одинаковой ценности взаимных возмещений в облигационных отношениях, в общественной системе, в которой осуществляются принципы неэксплоатации и справедливости. Считая, что этого недостаточно, автор стоит на позиции, что в югославскую правовую систему следует внести правило, в котором бы получила выражение комбинация, начала номинализма и доктрина оценки ценностей — комбинация, которой отклонилось бы договорное неравновесие и эксплуатация одной договорной стороны другой. Это правило применялось бы в долгосрочных денежных обязательствах в случае денежной депрессии в определенном проценте (который закон определяет) в периоде между возникновением обязательства и возвращением долга.

A SUMMARY

Monetary nominalism and the doctrine of valorisation

It is asserted in this article that the Law on Obligation Relations, following in the wake of the „Sketch” proposed by Professor M. Konstantinović, has devoted marked attention to „financial obligations” (Article 394 etc.) as well as to those for which certain special regulations are applicable.

Having affirmed that the Law has legally sanctioned the principle of monetary nominalism, the author points out that due to the occurrence of monetary instability and crises, it has come to mind that the law could well ignore these occurrences only to a certain extent, and that it is necessary to seek adequate legal instruments the employment of which would aid the elimination of harmful, and to all fairness, unacceptable consequences of nominalism.

The doctrine of valorisation has made its way in the sphere of contracts (by way of so-called protective clauses), in the administrative-legislative sphere (by putting certain categories of financial obligations out of reach of the nominalistic principle; by legal valorisation of valueless financial obligations et.) and in the sphere of court procedure (by court intervention — amending or severing those contracts in which the contractual balance has been severely disrupted due to monetary disturbances).

Having discussed the situation in Yugoslav law in connection with this matter and underlined the fact that the Yugoslav Law on Obligation Relations (Article 396) provides that the index clause may be valid under certain circumstances (if the chosen index is in close economic link with the business matter or if the index clause has been contracted for in order to provide the living standard of the contractual parties), the author concludes with the following:

In the contemporary Yugoslav legal system, monetary nominalism is the rule to which there are exceptions. The question is whether this is enough in a socialist social system with very striking tendencies toward the realisation of the principle of equal value of mutual „*praestatio*” in obligation relations in a social system in which the principle of non-exploitation and righteousness is being achieved. Pointing out that in his opinion it is not enough, the author is in favour of a legal rule being incorporated in the Yugoslav legal system expressing a combination of the principle of nominalism and the doctrine of valorisation — a combination eliminating the contractual imbalance and exploitation of one contractual party over another. This rule would be applied in long-term financial obligations in the event of depreciation of currency value in a certain percentage (prescribed by law) in the period between the incurrence of an obligation and its settlement (repayment).

RÉSUMÉ

Le nominalisme monétaire et la doctrine de la valorisation

Dans l'article est constaté que la Loi relative aux rapports d'obligation, en suivant la voie tracée par „l'Esquisse” du professeur Konstantinović a consacré une attention particulière aux „rapports monétaires” (article 394 et suivants) en tant que obligations spécifiques, pour lesquelles sont valables certaines règles particulières.

Après avoir constaté que dans la Loi relative aux rapports d'obligation le principe du nominalisme monétaire est juridiquement sanctionné, l'auteur signale que, eu égard au phénomène des instabilités et des crises monétaires, il s'est avéré vite que le droit de ce phénomène peut être ignoré seulement jusqu'à un certain degré et qu'il est nécessaire de trouver des instruments juridiques par lesquels on pourrait éliminer les conséquences nuisibles et au point de vue de l'équité inacceptables du nominalisme.

La doctrine de la valorisation a pénétré et elle s'est frayée le chemin sur le plan contractuel (par la voie appelée des clauses protectrices) sur le plan étatico-législatif (en établissant les catégories déterminées des obligations monétaires en dehors de la portée du principe nominaliste; par la valorisation légale des obligations monétaire dévaluées etc.) et sur le plan judiciaire (par l'intervention judiciaire par la voie du changement ou de la résiliation des contrats dans lesquels à cause des troubles monétaires lourds de conséquence, l'équilibre contractuel est substantiellement exterminé).

Après avoir exposé quel est l'état dans le domaine du droit yougoslave et en particulier souligné le fait que dans la Loi yougoslave relative aux rapports d'obligation (article 396), il est prévu que la clause d'indice peut être valable dans les conditions déterminées (si l'indice choisi est en relation économique directe avec l'objet de l'affaire ou la clause d'indice est contractée dans le but d'assurer le standing de vie de la partie contractante), l'auteur explique dans la conclusion ce qui suit.

Dans le système juridique yougoslave contemporain le nominalisme monétaire est la règle qui comporte certaines anomalies comme exceptions. La question se pose si cela est suffisant dans un système social socialiste avec la tendance nettement accentuée de la réalisation du principe de la valeur égale des prestations mutuelles dans les rapports d'obligation, dans le système social dans lequel se réalisent les principes de la non-exploitation et de l'équité. En considérant que cela n'est pas suffisant l'auteur recommande d'introduire dans le système juridique yougoslave la règle de droit dans laquelle s'exprimerait la combinaison du principe du nominalisme et de la doctrine de la valorisation — combinaison par laquelle serait éliminé le déséquilibre contractuel et l'exploitation d'une partie contractante par l'autre. Cette règle serait appliquée dans les obligations monétaires à long terme dans le cas de la dépréciation montaire dans un pourcentage déterminé (qui serait fixé par la loi) dans la période allant de la naissance de l'obligation jusqu'à la restitution de la dette.